תצא ד

א. מ׳האָט שוין פּיל מאָל געזעדט, אַז רש״י בפירושו על התורה פאַר־ענטפערט יעדע שאלה וואָס קען זיך שטעלן אין לימוד פשוטו של מקרא, און דאָרט וואו רש״י געפינט ניט קיין ביאור (לויטן דרך הפשט) אין אַ פסוק (אָדער אַ וואָרט) — זאָגט ער „לא ידעתי״ וכיו״ב[1].

און דערפאַר, וועז מען קומט צו אַ פסוק וואו עס איז לכאורה דאָ אַ שווערישקייט און רש״י שטעלט זיך ניט אויף דעם, איז דערפון גופא אַ הוכחה, אַז ע״ד הפשט איז עס מלכתחילה קיין שאלה ניט: אָדער, אַז די שאלה וועט פאַרענטפערט לויט אַ פירוש רש״י לפני זה.

דאָרף מען לפ״ז האָבן אַ ביאור בפרשתנו, וואו די תורה זאָגט[2] „כי יהי׳ ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע. והי׳ אם בן הכות הרשע והפילו גו״ — וואָס די וועט „והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע״ זיינען לכאורה איבעריק[3] (ס׳איז דאָך אַ מילתא דפשיטא אַז „והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע״) — עס האָט געדאַרפט שטיין „כי יהי׳ ריב גו׳ ושפטום והי׳ אם בן הכות הרשע גו״! — פאַרוואָס באַוואָרנט ניט רש״י דעם יתור לשון?

בנוגע די וועט „והרשיעו את הרשע״ וואָלט מען געקענט איינ־לערנען (בדוחק עכ״פ), אַז זיי זיינען אַ הקדמה און אריינפיר צו „והי׳ אם בן הכות הרשע״. ד.ה. דער פסוק זאָגט: „כי יהי׳ ריבˇ גו׳ והרשיעו את הרשע (איז אויב ער איז אַ רשע וועמען עס קומט מלקות[4] —) והי׳ אם בן הכות הרשע — (איז) והפילו גו״:

אָבער [נוסף לזה, וואָס דאָס איז אַ דוחק גדול: סוף סוף איז איבעריק צו זאָגן „והרשיעו את הרשע״, וויל פון „והי׳ אם בן הכות הרשע״ וויס מען במילא אַז דאָ איז געווען „והרשיעו את הרשע״: ואדרבה: די וועט „והרשיעו את הרשע״ גיבן אַ מקום לטעות (ווי רש״י[5] זאָגט) אַז „(יכול) כל המתחייבין בדין לוקין (ת״ל כו׳)״]

עס בלייבט דאָך ניט מובן: די וועט „והצדיקו גו״ — (לפשוטו של מקרא) צוליב וואָס זיי שטייען?

און מען קען ניט זאָגן (בפשוטו של מקרא) אַז דאָ איז (נאָך[6]) אַ ציווי ומ״ע אַז מען זאָל דן זיין אַ דין אמת[7] (ע״ד ווי

1) ע״ד פרש״י תולדות כח, ה. ובכ״מ (נסמנו בלקו״ש ח״ה ע׳ 1 בשוה״ג).

2) כה, א־ב.

3) ראה פרש״י בפרשתנו לפני זה כב, ח. — וצע״ק לעיל (כד, יט) „קצירך״ מאי קמ״ל.

בספרי עה״פ מפרשו „פרט לשקצרוהו גוים״. אבל רש״י לא הביאו כי בפשש״מ ידעינן זה מ„בשדך״ (אבל ראה סוטה מה, א בשדך „לרבות שכחת קמה״).

ובדוחק (?) י״ל דתרווייהו בעינן (קציר שלך ושדה שלך)

ובדלקמן (כד, כ־כא) כי תחבוט זיתך (וראה ספרי שם) כי תבצור כרמך — אין הדין כן (אף שהוא היפך הסברא), או דילפינן מכאן — ואכ״מ

— ורש״י אינו כותב כהנ״ל בפירוש, כי ה״ז פשטות הלשון.

4) ראה פרש״י כאן ד״ה והרשיעו.

5) שבהערה הקודמת.

6) נוסף על הציווי (מ״ע) — דברים א, טז. ר״פ שופטים.

7) בפירוש הרלב״ג עה״פ.

מען גענפינט כמה לאווין בענין פון לא תטה משפט[8]) — ווייל פון דער אריכות הלשון אין פסוק („כי יהי' ריב גו' ונגשו גו' ושפטום") איז משמע, אז די תורה איז דא אויסן א נייעם ענין.

ב. אין ספרי[9] איז פאראן א מ"ד וואס לערנט אפ פון די ווערטער „והצדיקו את הצדיק" — „צדקהו כדי שלא ילקה", און ווי מפרשים[10] זיינען דאס מפרש אז מען דארף פותח זיין בזכות — אז צום אלעם ערשטן דארף מען זוכן אויפן בעל דין א זכות „כדי שלא ילקה" און ערשט דערנאך — א זאך פון רשעות — ע"ד ווי בא דיני נפשות וואס דער דין איז אז „פותחין בזכות"[11].

אבער מען קען ניט זאגן אז רש"י נעמט אן דעם פירוש, ווייל אויב אזוי האט עס רש"י געדארפט זאגן בפירוש, וויבאלד ס'איז ניט בגדר אז א „בן חמש למקרא" וועט זיך אליין כאפן אויף דעם פירוש (ובמכש"כ דערפון וואס דער ספרי איז עס מפרש).

ובפרט אז דער פירוש איז ניט אזוי גלאטיק אין לשון הכתוב: די צוויי ענינים אין פסוק — „והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע" — ריידן בפשטות וועגן באזונדערע מענטשן (די צוויי בעלי ריב, וואס איינער איז א צדיק און דער צווייטער — א רשע); משא"כ לפירוש הנ"ל רעדט דער גאנצער פסוק וועגן דעם זעלבן מענטש: פריער דארף מען אויף אים זוכן א זכות — והצדיקו (את הצדיק), און אויב מען קען ניט גע־פינען, איז דאן — והרשיעו (את הרשע).

[ועאכו"כ אז מען קען ניט זאגן אז רש"י נעמט אן בפשוטו של מקרא ווי די דרשה אין גמרא[12], אז דער פסוק רעדט וועגן א פאל וואס „עדים זוממין" „הרשיעו את הצדיק" און דערנאך „אתו עדים אחריני והצדיקו את הצדיק דמעיקרא ושוינהו להני רשעים" (איז זייער דין — „והי' אם) בן הכות רשע", אז זיי זיינען חייב מלקות); וביותר איז מופרך צו זאגן אז דאס איז אזוי פשוט אז רש"י דארף עס גארניט זאגן בפירוש!].

ג. ויש לומר, אז דאס וואס רש"י דארף ניט באוואנען די שאלה (צוליב וואס שטייט „והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע"), איז ווייל דאס איז מובן פון פרש"י אויף התחלת הכתוב „כי יהי' ריב" — „סופם להיות נגשים אל המשפט, אמור מעתה אין שלום יוצא מתוך מריבה, מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומר זו מריבה".

שטעלט זיך אין דעם די שאלה (ווי מפרשים פרעגן[13]): וואס איז דא דער חסרון אז „סופם להיות נגשים אל המשפט"? ואדרבה: דורך זייער „נגשים אל המשפט" וועט ביי זיי וועלן שלום[14], וכמש"נ[15] „ושפטו את העם גו' וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום"[16].

8) משפטים כג, ו (וראה שם, ב ובפרש"י שם בפ' „כפשוטו". שם, ג ובפרש"י). שופטים טז, יט. פרשתנו כד, יז (וראה רש"י שם). וראה דברים א, יז.

9) פרשתנו עה"פ.

10) ספרי דבי רב ופ' הב' בתולדות אדם לספרי.

11) סנהדרין רפ"ד (לב, א — במשנה. שם, ב ואילך). פרש"י נשא ה, יט. וראה מסעי (לה, כד־כה) ושפטו העדה גו' והצילו העדה גו'.

12) מכות ב, ב. וש"נ (וכפרש"י מכות שם שבא לתרץ „ל"ל והצדיקו כו'") — הובא גם ברמב"ן כאן.

13) גו"א. ועד"ז במשכיל לדוד (וספרי דבי רב לספרי). וראה הערה 16 ובשוה"ג שם.

14) משכיל לדוד (וספרי דבי רב).

15) יתרו יח, כב־כג. — כן הובא במשכיל לדוד (וספרי דבי רב), אבל בפרש"י יתרו שם ד,כל העם" קאי על „אהרן כו' הנלוים עתה עמך". אלא שמ"מ זה שמשפט מביא שלום הו"ע המובן בסברא ובפשטות.

16) ראה גם גו"א כאן: לא יוכלו להתפשר יחד מעצמם כ"א ע"י דין . . הריב . . לא תוכל להשקיט

די תמי׳ איז נאָך גרעסער: דער מקור פון דעם פרש״י איז פון ספרי׳, אָבער דאָרט איז דער לשון: „אין שלום יוצא מתוך מריבה . . מי גרם לזה ללקות הוי אומר זו מריבה״ (ד.ה. אַז די מריבה איז גורם אַז איינער זאָל לוקה זיין); רש״י איז אָבער משנה פון ספרי, און אַנשטאָט „גרם לזה ללקות״ זאָגט ער „סופם להיות נגשים אל המשפט״!

איז דער ביאור בזה:

רש״י בפירושו קומט פאַרענטפערן (אויך[17]) וואָס דער פסוק נוצט דאָ דעם לשון ריב. מען געפינט בכמה מקומות, אַז אָ סכסוך צווישן צוויי מענטשן (וואָס וועלכע געבראַכט פאַר אָ שופט) וועלכע באַצייכנט אין תורה מיטן וואָרט „דבר״[18], ע״ד: „כי[19] יהי׳ להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו״, „מי[20] בעל דברים יגש אליהם״. משא״כ דער לשון „ריב״ וועלכע געניצט (ע״פ רוב[21]) בשייכות מיט אָ קריגעריי וועלכע די בעלי ריב ברענגען ניט למשפט, כמו: ויהי[22] ריב בין רועי מקנה אברם גו׳, ויריבו[23] רועי גרר גו׳, וכי[24] יריבון אנשים והכה איש גו׳[25].

לפ״ז וואָלט מער געפאַסט אַז דאָ זאָל שטיין „כי יהי׳ דבר״ [און ווי מ׳זעט, אַז אונקלוס[26] איז מתרגם דעם וואָרט „ריב״ פון אונזער פסוק[27] — ניט „מצותא״ (ווי ברוב המקומות[28]) — נאָר „דין״[29]. פאַר־וואָס־זשע נוצט דער פסוק דאָ דוקא דעם וואָרט „ריב״ און ניט „דבר״?

איז רש״י מפרש: „כי יהי׳ ריב — סופם להיות נגשים אל המשפט אמור

אותו כי אם ע״י משפטי — היינו, דע״י משפט יתפשרו וישלימו.

במשכיל לדוד (וספרי דבי רב) תי׳ ד״ר״ל סופם להיות נגשים אל המשפט שיתבע זה ויביא עדים שהכהו ויחוייב הלה מלקות כו׳ (וראה גם רמב״ן כאן „ויתכן כו״) סופם לבא לידי קטטה ולחבול זב״ז״ (ע״ד פרש״י לקמן כה, יא).

אבל צע״ג, שהרי לא נרמז זה כלל בלשון רש״י „נגשים אל המשפט״, ובפרט שמשנה מלשון הספרי „מי גרם לזה ללקות״ (כדלקמן בפנים) וגם מפירושו לקמן שם. וראה לקמן הערה 30.

17) נוסף על השאלה „כי יהי׳ ריב ל״ל, לכתוב כי יגשו אנשים למשפט״ (גו״א. ועד״ז בר״ם. באר מים חיים (לאחי המהר״ל). ועוד).

*) בגו״א שם מבאר, שזוהי כוונת רש״י להדגיש גודל חסרון הריב, ד„סוף שיהי׳ גדול״ שרק ע״י משפט אפשר להשקיטו. אבל מלשון רש״י „סופם להיות נגשים אל המשפט״ משמע ש„נגשים אל המשפט״ גופא הו״ע של חסרון (ועוד גרוע מהריב) (ובהלשון „סופם . .״ בכ״מ (בענין של חסרון), ולדוגמא בפרש״י **פרשתנו**: כא, יא. כב, יד. כה, יא). נוסף שלפ״ז הרא״ם מלוט אינה דוגמא מתאימה לנדו״ד ש„נגשים אל המשפט״ (**ומתבטל** הריב).

18) בהבא לקמן — ע״ד החילוק בין „דבר״ ל„ריב״ — ראה בארוכה מלבי״ם כאן.

19) יתרו יח, טז. וראה שם, יט (וברש״י שם). שם, כב. כו.

20) משפטים כד, יד (וראה רש״י שם).

21) כי במקומות אחדים — גם לפני פרשתנו — נאמר כן גם בנוגע לבעלי דינים: משפטים כג, ב־ג. שם, ו. וכן בפ׳ שופטים יז, ח. יט, יז. כא, ה.

22) לך יג, ז. — ובזה קאי רש״י בפרשתנו כאן.

23) תולדות כו, כ.

24) משפטים כא, יח.

25) ראה גם לך שם, ח. תולדות שם, כא־כב. ויצא לא, לו. בשלח יז, ב. שם, ז. ועוד.

26) משא״כ בתיב״ע כאן שמתרגם „תיגרא״.

27) וכן במקומות שבהערה 21 (אלא שבשופטים (יז, ח) מתרגם ריבות — פלוגתי דינא).

28) ראה ת״א במקומות שבהערות 25־22.

29) כתרגומו תיבת „דבר״ ביתרו יח, טז. משפטים כד, יד.

*) בכמה דפוסים „פלגתא״. וכן הובא בפי׳ נתינה לגר ביאור על תרגום אונקלוס (מהר״נ אדלר). וכן הוא בחומש נתינה לגר. אבל בספר כתר תורה הנק׳ תאג׳ (ירושלים תרנ״ה), ועוד הוא „פלוגת״ כבפנים.

מעתה אין שלום יוצא מתוך מריבה" — דאָ רעדט זיך וועגן אַ סכסוך אין אַן אופן פון ריב, און פון דעם איז „אין שלום יוצא", אפילו ניט דורך „משפט"[30]:

בכלל, וועז צוויי מענטשן האָבן צווישן זיך אַ סכסוך וואָס איז ניט בגדר מריבה, קען דער סכסוך אויסגעגליכן ווערן און בריינגט שלום — אָדער זיי קומען דורך צווישן זיך אַליין, אָדער ב"ד געפינט אַ פשרה; און אפילו אין אַ פאַל וועז ב"ד איז מחליט אַז איין צד איז אינגאַנצן געראַטן, איז וויבאַלד זיי האָבן ניט קיין „ריב" צווישן זיך אוז זיי זוכן דעם אמת, וועט זיי אויך דער פסק דין צוברענגען צו שלום.

בשעת אָבער עס איז דאָ אַ ריב — אַז דער סכסוך ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ קריגעריי, קען דאָן קיין שלום ניט ווערן. זיי וועלן קומען למשפט און דער ב"ד וועט אַרויסגעבן אַ פסק דין חתוך, ווער איז געראַטן און ווער איז אומגעראַטן, אָבער אויך נאָכן פסק דין איז „אין שלום יוצא"[31].

און אויף דעם בראַנגט רש"י אַ ראַי' ודוגמא פון לוט — „מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומר זו מריבה": דלכאורה — דער ריב דאָרט איז דאָך געווען (ניט צווישן לוט ו(אברהם) הצדיק, נאָר) בלויז צווישן רועי אברהם ורועי לוט. אברהם ולוט מצד עצמם זיינען געווען „אנשים אחים"[32]. וויבאַלד אָבער אַז דערביי האָט זיך געשאַפן אַ „ריב", האָבן זיי ניט געקענט בלייבן בשלום אין איין אָרט, און לוט האָט גע־מוזט פורש זיין „מן הצדיק".

ד. עפ"ז ווערט פאַראַנטפערט בדרך ממילא פאַרוואָס דער פסוק זאָגט „והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע" — וויל לויט פרש"י, איז דאָס די כוונה פון פסוק[33], אַז „כי יהי' ריב", איז „אין שלום יוצא" — עס וועט קיין שלום ניט ווערן, אפילו דורכן משפט, וויל דאָ איז דער משפט אין אַן אופן פון „והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע":

דאָ רעדט זיך ניט וועגן בעלי דינים וואָס זוכן דעם אמת ובמילא — אַ משפט וועלכער ברענגט שלום צווישן זיי, נאָר — איינער איז אַ צדיק און דער צווי־טער אַ רשע, און דער צווען פונעם פסק דין איז בלויז צו אויסגעפינען און מצדיק זיין דעם צדיק והרשיעו את הרשע.

ה. ויש להוסיף עוד, אַז דער פסוק באַווָאַרנט דאָ נאָך אַן ענין:

מען קען מיינען אַז וויבאַלד דאָס איז אַ „ריב", אַז זיי פירן אַ מחלוקת, אַז איינער פון זיי, אָדער זיי ביידע זיינען בעלי מחלוקת (רשעים[34]) — דאַרף מען זיי ניט משפט'ען אין זייער דין ודברים, נאָר מעניש זיין זיי פאַר מחלוקת און

30) ולכן משנה רש"י מלשון הספרי „גרם לזה ללקות" — כי כאן הכוונה להמחלוקת ולא מה שאחד ילקה [משא"כ בפרש"י לקמן כה, יא שכוונתו בספרי שם. ועפ"ז מתורץ בפשטות תרתי ל"ל — כי הם ב' ענינים שונים, וא"צ לדחוק כתי' המשכיל לדוד לקמן שם].

31) להעיר גם מפי' תולדות אדם לספרי כאן.

32) לך שם, ח. וראה רש"י שם.

33) ע"פ המבואר בפנים מתורצת ג"כ קושיית הרמב"ן כאן — מה ענין המלקות בריב בין שני אנשים — כי ע"ד הפשט פסוק זה הו"ע לעצמו, ואינו הקדמה לפסוק שלאח"ז „והי' אם בן הכות הרשע גו'" (ומה שפרש"י בד"ה והרשיעו „יכול כל המתחייבין בדין לוקין כו'" — הוא לימוד נוסף מצד סמיכות הפסוקים. ואכ"מ).

34) להעיר מאבות פ"א מ"ח: בעלי הדין כו' כרשעים.

דערנאָך וועט מען זען: ביטול המחלוקת קען ברענגען צו שלום, מודה זיין על האמת א.ז.ו. — זאָגט תורה: „כי יהי' ריב גו' ושפטום": ניט קוקנדיק אויף זייער „ריב" ליגט אַ חיוב אויף ב"ד צו משפט'ן זיי, זיך אַרייניגיגן אין דעם סכסוך, פאַנאַנדערקלייבן זיך אין די פרטי הדבר און אַרויסגעבן אַ פסק־דין.

אויך נאָכדעם — איז דאָ אַן אָרט צו דענקען, אַז וויבאַלד זיי פירן צווישן זיך אַ ריב, איז ניט מעגלעך אַז איינער זאָל זיין אינגאַנצן גערעכט, אַריינגייענדיק אין מחלוקת וועלן סו"ס ביידע מגזם זיין אין זייערע טענות וכו'[35]; ובמילא קומט מען לידי מסקנא, אַז ווען דער שופט איז איינעם פון זיי מצדיק (כפשוטו ש"מ — אינגאַנצן), איז דאָס אַ פס"ד בטעות —

איז די תורה ממשיך: „והצדיקו את הצדיק **והרשיעו את הרשע**": עס קען טאָקע זיין אַז אין דעם פרט פון „ריב" זיינען ביידע שולדיק, אָבער בנוגע דעם עצם דין איז „והצדיקו את הצדיק **והרשיעו את הרשע**": אין דעם זיינען די שופטים גערעכט אַז איינער איז אינגאַנצן גערעכט, און דער צווייטער — אינגאַנצן אומגערעכט.

וי"ל — אַז (ע"ד לימוד הגמרא) דער־ביי באַוואַרנט מען נאָכמער — „והצדיקו את הצדיק, דמעיקרא"[36]: בשעת אַ ב"ד צדק איז איינעם מצדיק לגמרי, וועט מען זען אַז בנוגע דעם „ריב" ומחלוקת, איז ער אויך אַ צדיק, איז אינגאַנצן ניט שולדיק אין דעם[37]; דער „ריב" איז גע־וואָרן מצד דעם רשע, און געבליבן דעם רשע'ס[38] אָבער ער איז אַ צדיק — „והצדיקו את הצדיק דמעיקרא".

(משיחת ש"פ תצא תשמ"א)

---

35) ע"ד שמות (ב, יג): שני גו' נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך ופרש"י רשע כמותך — דעפ"ז (בפנים) מובן בפשט"מ — מנ"ל דהוא רשע.

36) ל' הגמרא — מכות שם.

37) עיין פרש"י יתרו יח, כא ד"ה שונאי בצע, ואכ"מ.

38) להעיר מאבות (פ"ה, מי"ז): מחלוקת קורח וכל עדתו.